

AKSARAY ŞEHİR KÜLTÜRÜ, VAKIFLAR VE VAKIF ESERLERİ

ÇALIŞTAY RAPORU

Türkiye kültürel miras açısından en zengin ülkelerden birisidir. Türkiye sınırları içerisinde bulunan Aksaray ili de ülkemizin kültürel mirasına katkı sağlayan en önemli iller arasında yer almaktadır. Önemli ticaret yolları üzerinde bulunan Aksaray gerek konumu gerekse fiziksel özellikleri açısından geçmişte çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Bu uygarlıklardan Aksaray'a birçok tarihi yapı kalmıştır. Fakat bu tarihi yapıların birçoğu kentin bazı dönemlerinde bilinçsizce ya da bilinçli olarak yıkılmış ve akabinde tekrar inşa edilmeye çalışılmıştır. Kentin tarihi dokusu ise bu yıkım ve tadilatlar sırasında büyük zararlar görmüş, ancak barındırdığı eserleriyle tarihi müze görünümünü de korumuştur. Aksaray müzesi de bu eserler bakımından Türkiye'nin önemli müzeleri arasında yer almakta ve kentin tarihi dokusunun tanımlanmasına, kent tarihinin okunabilmesine katkı sağlamaktadır.

Bir kentin yaşaması ve nefes alabilmesi için geçmişinin ve tarihinin bilinmesi gerektiğinden yola çıkılarak düzenlenen Aksaray Şehir Kültürü, Vakıflar ve Vakıf Eserleri Çalıştayında eş zamanlı ikişer oturum olmak üzere dört oturumda işlenen konu başlıkları aşağıda belirtilmiştir:

1. Tarihi Çevre ve Koruma, Fiziksel Çevre, Toplumsal Çevre,
2. Vakıfların Tarihi, Aksaray Vakıf Tarihi, Aksaray Vakıfları, Vakfın Tanımı ve Türleri, Hayrat ve Akar İlişkisi Bakımından Vakıflar, Vakıf Taşınmazlarına İlişkin Eski ve Yeni Uygulamalar ve Yasal Düzenlemeler (İcareteyn, Mukataa, Satış, İstibdal vb.)
3. Vakıf Eserleri ve Korunması,
4. Vakıfların Őehircilikle İlişkisi, İmar ve Yatırımda Vakıf Önceliği, Vakıfların Güncel Sorunları.

Çalıştay odak gruplarında konuşulan görüş, öneri ve diğer hususlar aşağıda sıralanmıştır:

1. Tarihsel çevre, toplumların geçmişteki yaşamışlıkları hakkında bilgiler verir ve bu sebeple korunması gereklidir. Tarihsel çevreye verilen zararın en önemli nedeni tarihi çevre bilincinin topluma yeterince verilmemesi olarak görülmüştür. Bu bilincin çocukluktan itibaren kazandırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

2. Tarihsel çevrenin önemini doğru anlayarak ve kent dokusunu bu önem çerçevesinde uyumlu biçimde yapılaştırarak, tarihsel kimliği zedelemeyen kentsel değişimlerin yapılabilmesinin mümkün olabileceği dile getirilmiştir.
3. Doğal yapı özellikleri bir kentin yerleşimini, gelişimini, dolayısıyla kendine has imajını zorunlu olarak etkiler. Doğal yapının biçimlendirdiği fiziksel çevrenin, kentlerin kimlik kazanmasında en önemli faktörlerden birisi olduğu vurgulanmıştır.
4. Bir kentin mimari kültürü aslında o kentin kültürünün yansımasıdır ve her kentin taşıdığı imge kendine özgüdür. Bu sebeple kenti diğer kentlerden farklı kılan, o kente anlam ve değer katan her şeyin kent kimliğini oluşturduğuna değinilmiştir.
5. Aksaray ili de eski çağlardan beri çeşitli uygarlıklar tarafından fiziksel özellikleri için seçilmiştir. Bu nedenle kent, turizm açısından önemli birçok doğal güzelliklere (Ihlara Vadisi, Güzelyurt, Hasandağı, Tuz Gölü) sahiptir ve fiziksel çevreyi oluşturan bu öğeler aynı zamanda kent imgeleri olarak vurgulanmıştır.
6. Kentlerin yasalarla ve toplumsal bilinçle korunması elzemdir. Bu, şekilsel korumanın önüne geçerek yerel halkın da tarihi eserleri korumasını ve sahiplenebilmesi üzerinde durulmuştur.
7. Kentlerin doğru okunması ve gelecek nesillere bozulmadan aktarılabilmesi için tarihsel çevrenin korunması gerekliliği ve bu koruma bilincinin küçük yaşlardan itibaren her bireye verilmesi gerekliliği bütün konuşmacılar tarafından kabul görmüştür.
8. Aksaray'da da kentlerin geçmişi ile bugünü arasındaki değişim oranının artarak birbirine benzeyen kentlere dönüşmesiyle bazı eserlerin kimlik kayıplarına uğradığı vurgulanmıştır.
9. Aksaray kentine tek tek parçalar üzerinden bakıldığında geçmişin izlerini görebilmek mümkündür. Fakat bir bütün olarak ele alındığında; geçmişten bu yana birçok anıtsal değer yok olduğu, onların yerine geçmişle hiçbir bağı olmayan betonarme yapıların dikildiğine dikkat çekilmiştir. Geçmişe saygı duyulmadan gerçekleşen bu yapılaşmalar, farklı dönemlere ait imgeleri sıkıştırmış ve kent okuması yapmayı güç hale getirmiştir.
10. Aksaray'da kent kimliğinin korunması, yitirilen kimliğin tekrar kazanımı ve bu kimliğin kente zenginlikler katması isteniyor ise kent tasarımını bir öykü kurgular gibi kurgulamak gereklidir. Eski ile yeni arasında tasarımsal ve biçimsel olarak doğru bağlar kurulması gerektiği tespit edilmiştir.
11. Kimlikli kentler için; kültür, toplumsal bellek ve tarih korumasına dayalı bir anlayışın gerekliliği konuşulmuştur.

12. Vakıfların tarihi süreci değerlendirilmiştir. Bu bağlamda; Anadolu Selçuklu dönemine ait günümüze intikal eden eserler olduğu gibi özellikle 1476-1584 yılları arasında Osmanlı Dönemine ait cami, mescit, mektep vakıflarının yaygınlaştığı söylenmiştir. 1478 yılında Fatih Sultan Mehmet'in irsadi vakıfları iptal ettirdiği, Karamanoğulları, erken Osmanlı döneminde ise tekrar gündeme gelen tahsisat kabilinden olan gayri sahih irsadi vakıfların artış gösterdiği vurgulanmıştır.
13. Fatih Sultan Mehmet, II. Beyazıt, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın vakıf ve vakıf eserleri hakkındaki görüşleri üzerinde durulmuş, her dönemin kendi içinde farklılaştığını ve bu farklılığın sultanın dünya görüşü ile ilgili olarak değiştiğine dikkat çekilmiştir. Fatih dönemi vakıflarının daha çok eğitim ağırlıklı vakıflar olduğu belirtilirken; II. Beyazıt dönemi vakıflarının din, kadın ve tasavvuf gibi konulara eğildiği vurgulanmıştır.
14. Selçuklu ve Osmanlı Devletleri'nde eğitim-öğretim hizmetinin devletin sunması gereken kamu hizmetlerinden biri olmadığı, bu kamu hizmetinin vakıflar aracılığıyla sağlandığı, devletin bu alanda teşvik ve denetim mekanizması olarak bulunduğu altı çizilmiştir. Bu sayede devlet sınırları içerisinde farklı din, mezhep, ırk ve kültüre sahip her kesimin kendi isteği doğrultusunda eğitim-öğretim görme imkânını elde etmiş olduğu belirtilmiştir.
15. Vakıf sistemi, akar ve hayrat eserlerle birlikte bir bütünlük arz ettiğini, vakfın gelirlerinin öncelikle hem akar hem de hayrat eserlerin korunması, bakım ve onarımlarının yapılması için harcanmasının şart kılındığı, daha sonra vakıf çalışanlarının ücretlerinin verilmesinin şart kılındığı vurgulanmıştır. Vakıf sisteminde öncelik vakfın gelir ve finansmanın temelini oluşturan akar sisteminin korunması ve geliştirilmesi olduğu, hayrat eserlerin bu gelirlerin elde edilmesi ile yaşatılması esas alındığı belirtilmiştir. Ancak zaman içerisinde yaşanan muhtelif olumsuzluklar nedeni ile vakfın gelirlerindeki düşüş, vakıf yönetimini farklı çözümler bulmaya itmiş ve bu çerçevede çifte kiralama sistemi olan icareteyn, zemin kirası ile vakfa bağlılığı devam ettirilen mukataa sistemi gibi kiralama sistemleri ve vakfa daha faydalı bir gelir kazandırmak amacıyla da vakıf taşınmazını başka bir taşınmaz ile değiştirilmesi (istibdal) ya da yerine daha iyi bir taşınmaz alınmak şartıyla satış uygulaması cihetine gidildiğine dair tasarruflarda bulunduğu belirtilmiştir.
16. Aksaray'ın 1072-1080 tarihleri arasında Türk hâkimiyetine girdiği ve Selçuklu dönemine ait dört yerli kaynaktan ikisinin Aksaraylı kişiler tarafından yazıldığına dikkat

çekilmiştir. Özellikle kentin Selçuklu hâkimiyetine girmesiyle her alanda yeniden imar edildiği bir dönem yaşandığı belirtilmiştir.

17. Aksaray'da 1471-1476 yıllarında yapılan tahrirlerde 44 vakıf, 1500 yılındaki tahrirde 104 vakıf, 1522 yılındaki tahrirde ise 97 tane vakfin olduğunun tespit edildiği belirtilmiştir.
18. Aksaray'da Selçuklu Devleti döneminde 4 ve Osmanlı döneminde 6 medrese bulunduğu ifade edilerek bunlar hakkında bilgi verilmiştir.
19. Şehir iskânında, inşa edilen camilerin etrafında konumlandırılan; medrese, mescit, kütüphane gibi eğitim kurumlarının İslam şehirlerinin karakteristik bir görünümü olduğu vurgulanmıştır. Camilerin aynı zamanda bir eğitim-öğretim kurumu işlevine sahip olduğu, zamanla eğitim-öğretim kurumlarının cami avlusunun dışında farklı binalara taşındığı belirtilmiştir.
20. Aksaray şehir kültürünün giderek zenginleştiği, kente gelen ziyaretçi sayısının yıllar itibariyle artış gösterdiği, kentin tarihi dokusuna olan ilginin arttığı ifade edilmiştir. Son dönemde Aksaray'da vakıf eserlerinin restorasyon çalışmalarının da şehir kültürüne katkısının önemli olduğundan bahsedilmiştir.
21. Katılımcıların da eşliğinde eski işlevini kaybetmiş olmasına rağmen koruma amaçlı restore edilen vakıf eserlerinin hangi amaçla yeniden işlevlendirme yapılması gerektiği gibi konular tartışmaya açılmıştır. Genellikle bu yapıların sosyal-kültürel yapılara dönüştürülerek pasif yaş almasının sağlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur.
22. Oturumlarda, Aksaray'da Vakıflar Genel Müdürlüğünün yürüttüğü restorasyon çalışmaları hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Böylece çalıştayın ana konusunu oluşturan Aksaray'daki Vakıf Eserleri'nin yakın tarihteki eski ve yeni durumlarının net olarak ortaya konması sağlanmıştır.
23. Vakıf eserlerinin korunması ve restorasyon çalışmalarına yönelik tespit ve öneriler geliştirilmiştir.
24. Vakıf eserlerinin restore edildikten sonra amacına uygun kullanılıp kullanılmaması önemli bir husustur. Hâlâ varlığını koruyan veya restore edilen vakıf eserlerinin yeniden işlevlendirilmesi adına kişi veya kurumlara işletmesinin verilmesinin de dikkat edilmesi gereken bir konu olduğu belirtilmiştir. Buna yönelik bu eserlerin işletmecilerine ve sahiplerine eğitim verilmesi önerisi sunulmuştur.
25. Şehir kültürü içinde vakıfların, toplumsal ilişkileri desteklemesi ve mimari yapıların kültürel sürdürülebilirliğini sağlaması açısından önemine değinilmiştir.

26. Şehir kültürünün gelişmesinde ve aktarımında sosyal belediyeçilik ilkesinin önemine değinilmiştir. Belediyelerin sosyal belediyeçilik misyonunun, vakıfların sosyal politika işleviyle aynı amaçlara sahip olduğuna dikkat çekilmiştir.
27. Sosyal belediyeçiliğin şehirlerde; dezavantajlı grupları destekleme, yardımlaşma ve dayanışma, yeniden gelir dağılımı, toplumsal yabancılaşmayı önleme ve hemşehirlilik bilincini artırma, gençlik, kültür, sanat, çevre gibi konularda yerel halk ile ortak faaliyetler yürütme konularında girişimlerde bulunulmasının gerekliliği üzerinde konuşulmuştur.
28. Benzer olarak vakıfların en önemli işlevinin sosyal politikalar bağlamında; yardımlaşma ve dayanışmayı sağlama, yeniden gelir dağılımını sağlama, toplumsal sorumluluk duygusunu pekiştirme, istihdama katkı gibi önemli işlevleri olduğuna dikkat çekilmiştir.
29. Öte yandan vakıfların ulusal ölçekte “üçüncü sektör” olarak anılmasına ve artan önemine vurgu yaparak vakıfların toplumsal duyarlılık ve bir arada yaşama konusundaki potansiyeli tekrar hatırlatılmıştır.
30. Aynı amaca sahip iki kurum olan vakıflar ve yerel yönetimlerin iş birliği içerisinde çalışmasının sosyal politikalar ve şehir kültürü bakımından yapacağı katkıların büyük olacağı kanısına varılmıştır.
31. Vakıf eserlerinin toplumsal mekânı üreten somut kültürel değerlerinin, idari mekanizmalarca estetik olarak değerlendirilmesi gerekliliği vurgulanmış ve kültürün yaşatılması, medeniyetlere ait her bir değerın kültür haline gelebilmesinin yerel yönetimlerin medeniyet tasavvuruna yaptığı katkıyla doğru orantılı olduğu ifade edilmiştir.
32. Özellikle vakıf taşınmazlarının mülkiyeti konusunda belediye ile yaşanan koordinasyon ve fikir uyuşmazlıklarının vakıfların güncel sorunları arasında yer aldığı vurgulanmıştır. Bu sorunların çözümüne ilişkin son yasal düzenlemelerden bahsedilmiştir.
33. Vakfiyesi bulunmayan vakıf taşınmazlarının da mülkiyet bakımından sorun yarattığını belirterek arşiv çalışmalarının geliştirilmesi gerekliliğine ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

AKSARAY ŞEHİR KÜLTÜRÜ, VAKIFLAR ve VAKIF ESERLERİ ÇALIŞTAYI SONUÇ BİLDİRGESİ

Aksaray Şehir Kùltürü, Vakıflar ve Vakıf Eserleri Çalıştayı 2 Eylül 2021 tarihinde Aksaray Valilięi, Aksaray Belediyesi ve Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü iş birliğiyle Aksaray Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekteirilmiŐtir.

Tarihin kesintisiz süreçlerinde farklı kùltürler tarafından daima yerleŐim gören Aksaray Kenti, merkez ve çevre yerleŐimleri ile önemli tarihi ve kùltürel değerlere sahiptir. Vakıf eserleri ise bu tarihi ve kùltürel çevre içerisinde farklı toplumsal ve tarihsel öneme sahiptir. Tarihi Vakıf eserleri; Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde çeşitli kùltürel, toplumsal, dinsel amaca hizmet etmiş; toplumun önemli manevi değerlerine, birlik ve beraberliğine katkıda bulunmuŐtur. Vakıf eserleriyle birlikte Aksaray ili genelinde tarihi yapı ve çevrelerin korunması, bu tarihi çevre içerisinde vakıf eserlerinin korunarak yaşatılması gerekmektedir. Tarihi vakıf eserlerinin günümüzde mimari ve kùltürel olarak varlığını sürdürebilmesi bu yapıların fiziksel ve sosyal olarak yaŐatılabilmesine bağlıdır. Bu kapsamda konu, Aksaray Şehir Kùltürü, Vakıflar ve Vakıf Eserleri Çalıştayında; 1) Tarihi Çevre ve Koruma, Fiziksel Çevre, Toplumsal Çevre, 2) Vakıfların Tarihi, Vakfın Tanımı ve Türleri, Hayrat ve Akar İlişkisi Bakımından Vakıflar, Vakıf Taşınmazlarına İlişkin Uygulamalar ve Yasal Düzenlemeler (İcareteyn, Mukataa, Satış, İstibdal) Aksaray Vakıf Tarihi, Aksaray Vakıfları, 3) Vakıf Eserleri ve Korunması, 4) Vakıfların Őehircilikle İlişkisi, İmar ve Yatırımda Vakıf Önceliği, Vakıfların Güncel Sorunları başlıkları ile ele alınıp tartışılmıştır. İlgili kurum ve kuruluşların, alanında uzman idari ve akademik personelinin katılımı ile gerçekteŐen çalıştayda sonuç olarak, vakıf yapılarının mimari ve kùltürel anlamda korunmasında, tarihi önem ve görevlerinin sürdürülmesinde eksiklikler tespit edilmiştir. Bu eksikliklerin kent bazında giderilebilmesi, toplumsal, yönetsel ve eğitsel anlamda bilinç oluŐturulması ancak bu amaçta kurumların birlikte çalıŐması, iş birliği yapması ve zamana yayılan kentsel koruma politikaları belirlemesi ile sağlanabilirliği üzerinde durulmuştur. Tarihi değerlerin korunarak yaşatılması, gelecek nesillere aktarılması bugün, kent sakinlerinin, eğitim kurumlarının, ilgili akademik ve idari kurumların bilincinde ve sorumluluğundadır. Tarihi yapı ve çevre bilinci Aksaray ili genelinde çekirdekten baŐlayarak, öncelikle, eğitimin her aŐamasında bireye aŐılanması gereken bir olgudur. Bu olgunun toplumsal idraki ve bu alanda uygulanması gereken doğru yasal ve yönetsel politikalarla Aksaray ili sahip olduğu tarihsel çevreyi ve en önemli değerlerinden olan vakıf yapılarını koruyabilecektir. Bununla birlikte, her akademik

çalışmanın ve sempozyumun ortak sorunu olan üretilen, konuşulan ve tartışılan bilginin nasıl yaygınlaştırılacağı konusuna Aksaray Şehir Kültürü, Vakıflar ve Vakıf Eserleri Çalıştayı'nda yanıt aranmıştır. Bunun yanı sıra vakıf eserlerinin korunması konusunun sadece fiziki olarak restore etmek ve korumakla sınırlı kalmaması gerektiği, bu bilinci uyandırmak için daha fazla toplumsal çalışmanın yapılması gerekliliği çalıştayda hemfikir olunan en önemli sonuçtur.

Çalışmaya katılan ve bu sonuç bildirgesinin oluşmasına katkı sağlayan kişilerin isimleri oturma salonlarına göre sıralanmıştır. Buna göre, öğleden önceki oturumda Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÖRÜR başkanlığında, Dr. Öğr. Üyesi Havva Ülgen BEKİŞOĞLU, Öğr. Gör. Çiğdem GÜREL AĞIR, Yüksek Mimar Merve ÖZKAN ALPAY ve Aksaray Müze Müdürü Yusuf ALTUN katılımında Aksaray Kent Kimliği ve Kültürü konusu tartışılmıştır. Eş zamanlı gerçekleşen diğer oturumda ise Prof. Dr. Doğan YÖRÜK başkanlığında; Konya Vakıflar Bölge Müdürü Nurullah OSMANLI, Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanı Mevlüt ÇAM, Vakıf Uzmanı İbrahim TURHAN katılımında Vakıfların Tarihi konusu tartışılmıştır. Öğleden sonraki oturumda Prof. Dr. Nevzat TOPAL başkanlığında; Doç. Dr. Ramazan ATA, Dr. Öğr. Üyesi Ebru ŞAHİN MERCİMEK, Dr. Öğr. Üyesi Bahattin Ali TÜRKMEÑOĞULLARI, Öğr. Gör. Rana ATA ÜNSAL, Öğr. Gör. Gamze HAZAL AKTAŞ, Arş. Gör. Selin DURAN, Yüksek Mimar Merve ÖZKAN ALPAY, Yüksek Mimar Dilek TAŞOLUK ve Mimar Fikri AKTAN katılımında Aksaray Vakıf Eserleri konusu sunulmuştur. Eş zamanlı diğer oturumda, Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ başkanlığında; Arş. Gör. Vildan ARMAĞAN, Öğr. Gör. Arzu YILMAZ ASLANTÜRK, Yatırım Emlak Şubesi Müdürü Murat YERALTI ve Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürü Mustafa DOĞAN katılımıyla ise Aksaray'da Şehircilik ve Vakıflarla İlişkisi isimli sunumlar gerçekleşmiştir.